

Keturios motinos I. Simonaitytės romane „Vilius Karalius“

Four mothers in the I. Simonaitytė's novel „Vilius Karalius“

Žydronė KOLEVINSKIENĖ

Vilniaus pedagoginis universitetas,
T. Ševčenkos g. 31, LT-2009 Vilnius

S u m m a r y

The present work attempts to identify how feminism reveals itself in the Lithuanian literature, more specifically in *Vilius Karalius* by I. Simonaitytė (1977). The article presents an analysis of a snobish and selfish female character which occurs in Simonaitytė's work almost for the first time in Lithuanian literature. The female character depicted

by Simonaitytė, on the other hand, is a self-identified person concerned with eternal values. The work draws on the reviews of feminist works which have occurred in the press, interviews.

Key words: *feminist movement, female images, female character, female "voice", mother, child, motherhood.*

Moters, motinos likimo tema ryški visoje I. Simonaitytės kūryboje. Vilių Karalių supa keturios moterys: senoji Karalienė, Grėtė, Barbė ir Ilžė. Jos skirtingos savo charakteriais, bet panašiai nelaimingos. I. Simonaitytės romane ryškūs šie moterystės etapai: mergystė, motinystė, senatvė. Kiekviena romano dalis turi savo vaizduojamo meto įvykį, kurį lydi praeities prisiminimų fragmentai.

S. de Beauvoir knygoje *Antroji lytis* teigiama, kad vaikystėje ir paauglystėje moteris išgyvena keletą su motinyste susijusių stadijų. Kol mergaitė dar visai maža, motinystė jai atrodo it stebuklas ar žaidimas. Grėtės vaikystė ir jaunystė kupina romantiško polėkio - jausmas netikram broliui Mikiui, jų kelionė mariomis: „Išsiryš kiek toliau nuo kranto, Mikis įtraukė irklus į valtį, padėjo viename šone, atsirėmė alkūnėm keliu, delnais remdamas smakrą, žiūrėjo į Grėtę ir pasakojo jai naują pasaką: apie žuvėdrą, vandens lakštingalą ir jų draugystę. Grėtė klausėsi ne tiksliai ausimis, bet ir širdimi“ (Simonaitytė, 1977, 159). Aiškindamas brolio ir sesers ryšį, Vytautas Kavolis mini, kad šis santykis dažniausiai pozityvus: brolis saugo seserį, sesuo jį prisimena ir myli. Šis santykis suvokiamas kaip modelis kitiems santykiams aiškinti (Kavolis, 1992, 24). Tačiau motina išvaro Mikį iš namų. Tai paliko Grėtės sieloje gilius randus: „Kol Mikis buvo čia, ji gyveno kažkokį sielos ir grožio gyvenimą. <...> jos motina atėmė jai brolių, kurių ji taip mylėjo“ (Simonaitytė, 1977, 162).

Grėtė brangina savo vaikystės prisiminimus. Ji ilgisi to savo gyvenimo laikotarpio, nes ten buvo Mikis. Netekusi brolio, Grėtė tarsi suskyla į dvi dalis: viduje - tokia pat svajotoja, pasiilgusi meilės, švelnumo, išorėje - atšiauri aplinkiniams, uždara, užsispyrusi. Toks dviplanis charakterio modelis išlaikomas ir vėliau - po Grėtės vedybų.

Nėštumą Grėtė patiria kaip praturtėjimą ir sykiu kaip suluošimą. Ji valdo kūdikį ir yra jo valdoma. Kaip žmona ji kenčia nuo priklausomybės Viliui; tačiau besilaukdama kūdikio, Grėtė jau nebe seksualinis objektas, nebe tarnaitė Šalteikių ūkyje - ji atneša naują gyvybę, žada amžinybę. Aplinkiniai (netgi senoji Karalienė) ją gerbia, jos norai tampa šventi. Svarbu yra tai, kad iki vedybų Grėtė nieko nesako Viliui apie kūdikį. Kodėl? Sužinojęs, kad ji laukiasi, Vilius, be jokios abejonės, būtų ją palikęs (kaip pametė Ilžė). Kita vertus, Grėtė egoistė, nes vaikas jai - gynybai reikalingas daiktas. Feminizmo teoretikai teigia, kad „kartais vaiko pageidaujama norint sutvirtinti ryšius, santuoką, ir motinos jam jaučiami jausmai priklauso nuo tų jos planų sėkmės ar nesėkmės“ (De Beauvoir, 1996, 391). „Privilegija, kurią turi vyras ir kuri jaučiama nuo vaikystės, yra ta, kad jo pašaukimas būti žmogumi neprieštarauja jo, kaip vyro, likimui“ (De Beauvoir, 1996, 391).

Grėtė dažnai jaučiasi kalta dėl to, kad nekontroliavo motinos. „Kaltės jausmas - viena kertinių sąvokų kalbant apie motinystės psichologiją“ (Daugirdaitė,

1999, 79). Tapusi motina, Grėtė tarsi užima savo motinos vietą: jai tai - visiškai išsilaisvinimas. Valdina, išdidi, ir tuo pat metu einanti iš proto dėl savo kūdikio ligos, gyvenimiško džiaugsmo išsiilgusi moteris, net nuo savęs slepianti aistros alkį. Tokį kontravirimo principą lemia sudėtinga aplinkos ir personažo vidinio pasaulio sąveika.

“*Aš - Šalteikių Karalienė*” - išdidžiai kartoja Grėtė. Bet tikrąja ūkio šeimininke ji nepripažįstama. Vilius tariasi ne su ja, o su savo motina. Senoji Karalienė įsitikinusi, kad Grėtė tik per klaidą pateko į garbingus Šalteikių giminės namus, kuriems ji visiškai netinka. Vesdamas Grėtę, Vilius jai suteikia visuomeninę padėtį. Taip ją įpareigoja atsiduoti jam visa savigimė, bet pats neprisiima tokio įsipareigojimo.

“*Aš - Šalteikių Karalienė*” - kartoja Grėtė, aptikusi vyrą tarnaitės Barbės kamaroje. Beje, Viliaus neišitikimybę Grėtė pirmiausia pajunta intuityviai. Vilius net nepagalvoja, kad jis yra ar bus kieno nors tėvas. Akivaizdu, kad tėvystė vyrui ateina labiau nesitikėta, negu moteriai motinystė. Viliaus ir Grėtės egoizmas yra šių dviejų žmonių tragedijos paaiškinimas. Netekus Viliaus, Grėtės atrama tampa sūnus Einiukas: “*Ji atsisėga bliūzė ir pridėda vaiką prie krūtinės. Vaikučio rankytės, pirma taip gyvai judėjusios, dabar apsimiršta. Vieną jis pats prigulęs, antrą pridėjęs prie šilto motinos kūno*” (Simonaitytė, 1977, 289). Krūtis, anksčiau buvusi erotiniu objektu, jau gali būti laisvai rodoma, nes ji - gyvybės šaltinis: Grėtė maitina kūdikį Martyno akivaizdoje. Panašiai religiniai paveikslai vaizduoja Skaisčiausiąją Dievo Motiną atidengta krūtine (kai ji malda savo sūnų gelbėti žmoniją). Žindymo metu santykiai tarp motinos ir vaiko yra suvokiami kaip natūralūs ryšys. Motinos ir vaikai, pagal kultūrinę sampratą, priklauso vieni kitiems. Kultūrinė antropologija linkusi vaikus priskirti gamtos kategorijai, o moters artimas ryšys su vaikais gali būti priežastis, kodėl ji pati yra priskiriama gamtai (kai tuo tarpu vyras - kultūrai). Skaudančia širdimi Grėtė stebi Einiuką nešiojantį Martyną ir prisimena Vilių, kuris “*be paliovos pyksta, jeigu vaikas naktį verkia*” (Simonaitytė, 1977, 288). “*Tas tavo vaikas*” - nuolat kartoja Vilius.

Vaikui augant, motinystė įgyja naują pobūdį. Sergant Einiukui, Grėtei rodomi, kad ir jos gyvenimas stovi vietoje. Sąstingį rodo sustojusio laikrodžio figūra: “*Laikrodis seniai jau sustabdytas, o veidrodinis seniai jau uždengtas*” (Simonaitytė, 1977, 361). Laikrodis negyvas. Ir gyvenimas - miręs. Veidrodis uždengtas, nes Grėtė bijo pamatyti jame Mirtį. Veidrodis yra riba tarp dviejų erdvių - šiaurinės ir anapinės. Tyla ir Kančia. Gamtos stichija savo dramatiška nuotaika suintensyvina, paryškina motinos dvasi-

nę būseną: “*Lietus lyg ir nustojo, bet vėjas pakilo didesnis. Vienam akimirksniui padangėse išlindo dėclia. Bet lyg nenorėdama nesąmonių matyti, ji skubiai vėl užnešė savo vis vien jau nebereikšmingą ir silpną šviesą už apsiverkusių debesų*” (Simonaitytė, 1977, 362). Vaiko liga turėtų suartinti vyrą ir moterį, juk “*kūdikis visokius ryšius sumezga, kad ir lengvai, kad ir netampriai*” (Simonaitytė, 1977, 545). Bet Grėtės ir Viliaus bendro gyvenimo siūlas jau nutrūkęs. Moteris lieka viena su sūnumi ir liga. Jai gelbsti Ilžė. Natūralu, kad Grėtei sunku matyti šalia Viliuką - Viliaus pirmagimį.

Kita vertus, Grėtei pačiai dar reikalinga motinos meilė: “*Visur ji norėjo motiną lenkti ir būti tokia atlaidi, kad jina užmirštų visa, kas buvo praeity. O juk praeity nebuvo nieko tokio, ko motina negalėtų užmiršti...*” (Simonaitytė, 1977, 382). Būtent motinos meilės stoka pasėjo Grėtės sielon skepticizmą. Grėtei motina taip ir lieka visiškai svetimu žmogumi. I. Simonaitytė daugiau ryškina motinos ir sūnaus ryšį, nei motinos ir dukters. Sakoma, kad dukroje motina ieško savo antrininkės.

Grėtės šiluma ir artumas reikalingi Einiukui: “*Ir Grėtė Karalienė, pasižiūrėjusi į savo vaiką, lyg susigėsta, nes jis žiūri jai į akis ir ieško to pažįstamo, taip jam mielo ir saldaus šypsnio, kuriuo jis visada sutinkamas. Bet jis temato motinos nusigandusias akis, o jos šypsena tokia svetima, lyg užklijuota ant veido. Tokią motiną Einiš paneigia*” (Simonaitytė, 1977, 306). Čia aptinkamas “žiaurusis motinystės aspektas”: keršijimas vaikui už vyro padarytas skriaudas, už netobulą pasaulį, už savo pačios klaidas. Taip sugriauinama motinystės mistifikacija, nes motinystė - tai ne tik gerumas, pasiaukojimas, atlaidumas. Ilgus metus tiek gyvenime, tiek kūryboje “blogos motinos” įvaizdis buvo eliminuotas, sugalvojus pamotės tipą: tai antroji žmona, kuri kankina mirusios “geros motinos” vaiką. Daugumas moterų, veikiamų doros, užslopina spontaniškus jausmus, tačiau jie netikėtai išsprūsta scenų, pykčio priepuolių, antausių ir panašiais pavidalais” (De Beauvoir, 1996, 393). Mistifikacija prasideda tuomet, kai Motinystės kultas paskelbia, kad visos motinos šventosios. Prisiminkime Dievo Motinos kultą: Marijos, kaip žmonos, išsižadama tam, kad būtų galima ją išaukštinti kaip Motiną. Gvildenant Grėtės ir jos santykio su pačia savimi bei kitais problematiką, ryškėja viena: kad iš dviejų motinystės įvaizdžių iki šiol buvo matomas tik besišypsantis šventosios veidas. Modernioje savimonėje vertybių, kurias buvo įprasta laikyti prigimtinių, samprata suskyla. Vietoj duotybės čia atsiranda pasirinkimas.

Ilžės Karalikės gyvenimo linija brėžiama kaip al-

ternatyva Grėtės likimui. Nė karto nepravirkusi, neištiesusi rankos išmaldei, net dėkinga Viliui - juk ji turi kūdikį. *"Viliukui dar negimus, Vilius ją apleido. Bet Ilžė nebėgo jam paskui, nemanė dėl jo kovoti ir nekovojo. <...> Ilžė nenorėjo dėl jo kovoti - Grėtė nemokės..."* (Simonaitytė, 1977, 375). Apviltos merginos motyvas ryškus, pavyzdžiui, ir Vienuolio "Paskenduolėje". Neįteisintos seksualumo apraiškos yra baustinos, nes pati savaime gyvybės pratęsimo idėja šioje epistemoje vertės neturi (*Paskenduolės* pavyzdys). Bet I. Simonaitytė šią temą interpretuoja savaip. Ilžė gyvena lyg už visuomenės ribų. Visuomenė gali sužeisti, keldama savo reikalavimus. Bet Ilžė pati renkasi savąjį gyvenimą. Iš čia - jos atsakomybė, stoiska laikysena. Ilžės gyvenimas, nors ir nepriimtinas visuomenei, turi unikalią vertę. Atstūmusi ją suvedžiojusį Vilių, Ilžė viena augina sūnų, tampa savotiška keliaujančia geradare. Jos lūpomis kalba tikroji motinystė: *"Man džiaugsmas būti motina!"* (Simonaitytė, 1977, 395). Ilžei motinystė - tai gamtos nulemtas moters poreikis. "Sąmoningai pasirinkus motinystę, svarbu tai, kokią dvasios pasaulio dalį joms atiduoda, kiek pastangų skiria, kad palikuonys išaugtų savarankiškos individualybės" (Pavilionienė, 1998, 198)⁶. Ilžė motinystę priima kaip dovaną; jai vaikas - neįkainojamas turtas: *"Bet jai, Ilžei, tai reiškia tiek daug laimės, tiek daug tokio jausmo, kurio širdis kupina, tik ji niekada nemokėtų jo pavadinti vardu"* (Simonaitytė, 1977, 375). Ilžė išsiveržia iš tradicinės motinystės sampratos. Tai moderni ir laisva moteris-motina: ekonomiškai nepriklausoma, apsišvietusi, jautri. Ilžės aukojimasis kitų labai atsirančia iš vidinės stiprybės. Jos pasirinkimas sąmoningas. Vien motinystės Ilžės būčiai užpildyti nepakančia. Ji jaučia atsakomybę ne tik už savo sūnų Viliuką, bet ir už Grėtę, Einiuką, Barbę, t. y. už visus, esančius šalia jos. Ilžė aukojasi, jausdama savo dvasinę stiprybę, vidinių galių perteklių, kaip nepriklausoma, galinti užjausti, globoti, mylėti. Ilžės motinystės identifikacijai nebūtini kritiniai momentai. Motinystė jai - savaiminis dalykas, duotas kaip prigimtinis. Tuo tarpu Grėtė motinystę renkasi kaip atsparą, kaip kompensaciją. Tik praradusi vyrą Grėtė suvokia, kad atsako ne tik už savo pačios, bet ir už (savo) sūnaus gyvenimą. Būtent motinystė garantuoja tęstinumą. Grėtei motinystė atsiveria kaip pasipriešinimas būties uždarumui: *"Grėtė laiko Einiuką prispaudus prie krūtinės. Vis stipriau ji spaudžia, vis kiekčiau, ir jos rankos pasidaro geležinės; nes jai atrodo, kad tuoj ims ir griebis..."* (Simonaitytė, 1977, 306).

Pirmasis *Barbė* vaizduojantis epizodas - maža mergaitė gėlėmis puošia jūroje nuskendusios motinos lavoną: *"Barbikė taip nustebsi, kad mama dar vis ne-*

pradeda judėti, o juk jau būtų laikas... Dar kiek pagalvojusi, ji atsinešė šukas ir ėmė šukuoti motinos plaukus. Bešukuodama ji sugalvojo kažką visiškai nauja: kambario kampe, ant spintos, stovėjo vazonas su žalia gėle, kurios virkštys žemę siekė. Ji nuskyne vieną tokią virkštį ir uždėjo ant motinos kaulų, apvainikuodama galvą" (Simonaitytė, 1977, 343). Visas Barbės gyvenimas kupinas tragizmo. Anksčiau minėtu dvilypumo principu kuriamas ir šios moters paveikslas: visur skardena trankus Barbės juokas, o vidinis jos pasaulis - ištisa nuoskaudų grandinė. Svarbus yra Viliaus ir Barbės pokalbis apie mirusį jų kūdikį, parodantis Viliaus abejingumą ir Barbės išgyvenimus. Barbės žodžiuose susipina meilė Viliui ir jo padarytų nuoskaudų kartėlis, neapykanta Grėtei ir motiniška šiluma neišsugotam kūdikiui: *"Aš apso-dinau jį [kapelį] ir apsėjau puikiausiom gėlėm. Nusipirkau. Juk ten mano... - Barbė sukūkčioja ir paslepia veidą priegaly. O buvusioji nereikalinga ranka, dabar jau nebesigėdydama, staigiu mostu apkabina Vilių"* (Simonaitytė, 1977, 436). Svarbiausia Barbei - turėti Vilių. Didžioji motinystės širdgėla - vaiko mirtis čia nukeliama į antrą planą. Akivaizdu, kad vyras suvokia save ir be moters; tuo tarpu moteris nesuvokia savęs be vyro (Vilius ir Barbė). Vėl tapti vaiku, maža mergaite Viliaus glėbyje - Barbei didžiausia palaima. Ji atsiduoda meilei pirmiausia norėdama išsigelbėti nuo vienvietės patalpos, bet tokia meilė paradoksali tuo, kad užuot save išgelbėjusi, moteris galiausiai savęs išsižada. Jos jausmas įgauna mistinę dimensiją: Barbė neprašo Viliaus, kad jis ją žavėtųsi, ją mylėtų, globotų, jai pritartų; ji nori susiliesti su juo, užsimiršti jo glėbyje. Barbė Viliui pirmiausia trokšta tarnauti: ji jausis esanti būtina, jei tenkins mylimojo reikalavimus; ji bus jo egzistencijos, jo vertės dalis. Tokiu atveju juo daugiau vyras reikalauja, juo labiau moteris jaučiasi esanti atlyginta.

Sakoma, kad kas nusižemina pats, to nebegalima pažeminti. Barbės "aš", pats tikriausias subjektas, tampa "juo" - Viliaus šešėliu, neasmeniu, objektu. Barbė aistringai siekia būti naudinga Viliui. Jai būtina paaukoti jam visą savo esybę, viską, ką ji turi, kiekvieną gyvenimo akimirką ir šitaip pateisinti savo gyvenimą. I. Simonaitytė pabrėžia būtent tą natūralių moters poreikių ribojimą, netgi gniuždymą. Moterį riboja ir gniuždo vyriškas racionalus pasaulis. Todėl jos moterys kenčia, o kančia dažnai prasiveržia neapykanta ir kaltinimais. "Šis romanas, supintas iš svajonių sudužimo istorijų, skamba kaip elegiškas requiem žmogiškumui <...>" (Kubilius, 1964, 373). Barbės meilė Viliui - pasiaukojanti, nieko nereikalaujanti, tyli ir skausminga. Ji be audringos reakcijos išklauso Viliaus pažeminimus ir įžeidinėjimus (*"Ak*

jūs, bobos, bobos, amžinai vaikuotis”, p. 436), viltingai gauda jo žvilgsnį, prisimena kiekvieną švelnų žodį. Barbė negalvoja apie kitokio gyvenimo galimybę. Tai nesaugi, nesavarankiška moteris. Tik atsidavimu Viliui ji gali pateisinti savo gyvenimo prasmę. “Viliaus gelbėjimas jai nebuvo iškilęs kaip alternatyva, tai buvo vidinė būtinybė” (Dambrauskaitė, 1968, 151). Barbė Viliui jaučia meilę ir aistrą, o pastarojo intuityvi meilė priklauso Ilzei.

Barbės santykiuose su Grėte ir Einiuku dominuoja moralinės skriaudos, pažeisto orumo motyvas: “Staiga ji atsistoja ir, nukreipusi veidą į tą pusę, kur dabar naujieji Grėtės kambariai, iškelia kumštį, pagrasina ir nusispjauna” (Simonaitytė, 1977, 409). Instinktyvus kūdikio marškinėlių glaudimo, glamonėjimo judesys rodo nepatenkintą motinystės poreikį. Glaudžiamasi nesąmoningai; taip ieškoma paguodos. Barbė dėl visų savo nelaimių kaltina tik Grėtę – ne Vilių ir ne save pačią.

S. de Beauvoir teigia, kad “normaliai moteriai reikia pagalbos, kad ji galėtų atlikti gamtos jai skirtą funkciją” – gimdyti (beje, feministėms gimdymas – tik reprodukcinė funkcija). Barbės gimdymas vienuose baigiasi kūdikio mirtimi. Kulminacinis momentas – Barbės identifikacija su laukine gamta gimdymo epizode: “Ji išvaikščioja miškelį kryžių kryžiais ir vis dar neranda, ko ieško. <... > Pagaliau Aha <... > niekas nemato ir niekas negirdi, kaip pagalbos ieškančios rankos grobstosi dygių eglės šakų, kaip visų apleista moteris, dantis sukaudusi, unkščia skausmuose ir kaip nuslysta palaiminga našta” (Simonaitytė, 1977, 352).

Susiliesdama beveik su visais romano veikėjais, senoji Karalienė yra priversta juos stebėti, vertinti, skausmingai išgyventi jų nuopolių, nesėkmes. Motina Karalienė – savotiška kompozicinė jungtis romane. Tai išdidi, ori kaimo moteris, gyvenimo prasmę matanti vaikuose, besilaikanti tvirtų moralinių, netgi puritoniškų principų: dievobaimingoje Karalių šeimoje vertinamas darbštumas, moralinė stiprybė. Ambicinga Karalienė nuolat stengiasi pabrėžti savo išskirtinumą kitų šalteikiškių tarpe, nori, kad vaikai sukurtų šeimas su sau “lygiais” žmonėmis. Tačiau pats gyvenimas negailestingai griaua šiuos Karalienės principus. Mirus vyrui, Karalių namuose išnyko pastovumas ir laimė. Nebėra žmogaus, kurio autoritetas šeimoje buvo neginčijamas. Sūnūs vienas po kito išeina į karą. Karalienė lieka viena tuščiame name, tyli ir viskam abejinga.

Nors savo darbštumu, sumanumu Grėtė atitinka Karalių ūkio reikalavimus, bet dėl savo socialinės kilmės (paprasto žvejo dukra) ji nuolat žeminama. Pati Karalienė, ištekėjusi už nemylimo, visą laiką jau-

tė tuštumą širdy, kurią tikėjosi, užpildys vaikai. Ji visiškai užmiršta save, atsiduodama vaikams. Tačiau vaikų likimai taip pat nepavydėtini. Iliuzija, jog per vaiką pasieksi pilnatvę, šilumą, įgysi vertybes, kurių nesugebi sukurti pats.

Isidėmetinas motinos Karalienės rankų aprašymas: “Kaulėtos ir kietos nuo darbo rankos” (Simonaitytė, 1977, 469). Taip I. Simonaitytė tarsi apibendrina senųjų Karalių gyvenimo būdą, kuris kontrastuoja jaunosios kartos gyvenimui. Sunertų rankų motyvas liudija ryšį su tradicija; tai nesąmoningas senos moters susikaupimo, ramybės judesys. Bet ta, kuri tebeturi ryšį su tradicinėmis vertybėmis, yra viena ir vieniša.

Ketrios moterys – labai skirtingos savo charakteriais, bet vienodai nelaimingos. Emocijos, išgyvenimai, supratimai, patirtis visų motinų panaši. Stipriai, lemiantys šių moterų gyvenimą, yra vyrai. Pastarieji ateitį mato tik sočioje, patogumų kupinoje kasdienybėje. Romane ryški takoskyra tarp vyro ir moters, kaip dviejų skirtingų pasaulių mąstysenos, jūtimų, išgyvenimų. Pavyzdžiui, romane niekur nekalbama apie Vilių kaip tėvą. Galima išvada, kad savo vaikais jis nesirūpina. Tokiu atveju labai dažnai susiduria vyro ir moters būtis. Mirtis kaip pagrindinis imperatyvas skleidžiasi visų keturių moterų likimuose. Apmąstydamą prabėgusį savo gyvenimą, Karalienė teprisimena vestuves ir vaikų mirtį, o visa kita jau pamiršta. Tik romano pabaigoje, sulaukusi jau kadais palaidoto ir apraudoto sūnaus, senutė tarsi pabunda iš gilaus letargo miego: “Per jos veidus taip pat dviem striūklėm teka ašaros. Tačiau jos veidas toks neapsakomai laimingas. Plačiai atdara burna ji juokiasi” (Simonaitytė, 1977, 585).

Romane dominuojantis yra motinos Karalienės ir sūnų santykis. Apie motinos ir dukters ryšį kalbama minimaliai: “Gal Marė mirs? Bet apie tai pagalvojus, širdis nė kiek nesuskauda” (Simonaitytė, 1977, 575). Karalienės ir Viliaus, Anskio bei Martyno bendravimas grindžiamas ne tik dvasiniu, bet ir fiziniu ryšiu: motina vaikus glaudžia prie savęs, juos glamonėja. V. Kavolis pastebi, kad “motinos ir sūnaus santykis sensualesnis negu tėvo ir sūnaus, mažiau rezervuotas, turi mažiau kontinuiteto (tęstinumo), nes užaugęs sūnus netaps motina, o turės pereiti į vyrų veiklos sferą” (Kavolis, 1992, 26). Ar gali motina visus vaikus mylėti vienodai? Karalienės motiniškieji jausmai Anskiui ir Martynui pakankamai skiriasi nuo jausmų Viliui. Anskis – Karalienės meilės vaisius. Jam tenka didžiausia motinos rūpinimosi dalis. Martynas – Karalių “pagrandukas”, kuriam reikalinga ypatinga globa. Anskį Karalienė jaučia per nuotolį, girdi jį sapnuose: “Ir jo balsas buvo toks, lyg jis pagalbos šauktųsi: gelbėk, aš žūstu Ai, ne, jis buvo toks, lyg jis

motinai kažką priminti norėtų, lyg pagrasinti" (Simonaitytė, 1977, 413). Ji nori būti ištikima motina (plg. motinėlą tautosakoje, kuri ištikimiausiai laukia iš karo sugrįžtančio sūnaus). Bet Anskui mirus Karalienė išsitaria, kad jos pareiga atlikta. Tai suponuoja naują motinos santykio su vaikais modelį, kuris grįstas ne tik meile, bet globa ir pareiga - pirmiausia. "Ir kiekvieną kartą motina Karalienė gailiai atsidūsta ir atsiprašo dievo, ir pyksta ant velnio gundytojo" (Simonaitytė, 1977, 545). Tokia dviprasmiška būseną suteikia galimybę kelti ir atsakyti į klausimus - kas aš esu ir ką aš jaučiu.

Svarbus akių motyvas: Anskio akys ir Martyno akys. Anskis fiziškai suluošintas, toks svetimas, sunkiai beatpažįstamas, bet "akys pažįstamos..." (Simonaitytė, 1977, 417). Ir Martynas - išoriškai toks pat (tik "dar daugiau paaugęs per tuos metus", p. 469), bet žvilgsnis "toks svetimas, jis toks... Karalienė nebežino, su kuo tą jo žvilgsnį palyginti. Jai rodosi, kad to žvilgsnio gelmėj matosi mirties šešėlis, ir ją net nupurtė" (Simonaitytė, 1977, 470). Tuo tarpu apie Vilių motina Karalienė turi priverstinai galvoti: "<... > tylėk ir neminėk man Viliaus <... > O juk ir Vilius motinos vaikas, mano vaikas..." (Simonaitytė, 1977, 478). Kaip ranka turi penkis pirštus, taip Karalienė - keturis vaikus. Jeigu kurį nors rankos pirštą suskausta, jis prižiūrimas ypatingai. Panašiai yra ir su vaikais. Vilius nuo mažens buvo įpratęs kovoti už save. Anskis ir Martynas - tylesni, leng-

viau pažeidžiami. Natūralu, kad motina ir saugo juos labiau, rūpinasi.

Marti ir anyta - lyg dvi konkurentės. Kuri nugalės? Ar reali, įmanoma kurios nors iš jų pergalė? Šiame tekste, be opozicijos vyras/moteris, įvedama dar viena opozicija moteris/moteris. Vienai iš jų Vilius priklauso pagal kraujo ryšį, kitai - pagal susitarimą ar laisvą apsisprendimą. Motinai Karalienei patinka neprieštaraujamai viešpatauti savo moteriškame pasaulyje; ji įsivaizduoja esanti vienintelė, nepakeičiama. Ilgainiui bedugnė tarp Grėtės ir senosios Karalienės ima nykti: dvi moteris, dvi motinas suvienija bendra nelaimė: Grėtei "jos veidas toks neapsakomai mielas - mielas seno žmogaus veidas" (Simonaitytė, 1977, 585).

Į Karalienės lūpas autorė įdeda žodžius, kuriais dar kartą sureikšmina motinos lemtį: "O vis dėlto Karalienė pajunta kažkokį šaltį krūtinėj, kad vaikai taip vienas po kito ima slysti jai iš rankų ir kad ji jau rimtai pasidaro niekam nebereikalinga. Ir dabar belieka jai tik šalta ir drėgna smėlio duobė ten, ant kalnelio" (Simonaitytė, 1977, 531).

Romano problematikos erdvė yra aiškiai moteriška. Be to, ją formuluoja moteris autorė. "Moteris savo prigimtimi pažįsta tą pasaulį giliau, nes ji yra gimdančioji" (Daujotytė, 1992, 41). Tokiu būdu I. Simonaitytės kūrinuose atsiveria daugybė moters ir vyro, motinos ir vaikų buvimo šalia prasmių, būdų, formų.

L i t e r a t ū r a

1. De Beauvoir S. Antroji lytis. Vilnius: Pradai, 1996.
2. Dambrauskaitė R. Ieva Simonaitytė. - Vilnius: Mintis, 1968.
3. Daugirdaitė S. Motinystės dramatismas V. Juknaitės apysakoje "Stiklo šalis" // Lituania. - 1999, Nr. 1.
4. Daujotytė V. Moters dalis ir dalia. - Vilnius: Vaga, 1992.
5. Kavolis V. Moterys ir vyrai lietuvių kultūroje. - Vilnius: Lietuvių kultūros institutas, 1992.
6. Kubilius V. naujų kelių ieškant. - Vilnius: Vaga, 1964.
7. Pavilionienė M. A. Lyčių drama. - Vilnius: VU, 1998.